

KARAMANOĞLU MEHMETBEY
ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES

MAKALE BİLGİLERİ
ARTICLE INFO

Geliş Tarihi / Submission Date
11.11.2022

Rapor tarihleri / Report Dates
Hakem/Reviewer 1 - 28.11.2022
Hakem/Reviewer 2 - 20.11.2022

Kabul Tarihi / Admission Date
05.12.2022

e-ISSN
2687-5586

Künye: (Araştırma makalesi) Abazoğlu, Muhammet (2022). “Modern Arap Dilbilimcilerine Göre Anlam Çeşitleri ve Gelişim Faktörleri: İbrahim Enis Örneği”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, C.4/2, s.209-227. DOI:10.55036/ufced.1202901

MODERN ARAP DİLBİLİMİCİLERİNE GÖRE ANLAM ÇEŞİTLERİ VE GELİŞİM FAKTÖRLERİ: İBRAHİM ENİS ÖRNEĞİ*

ACCORDING TO MODERN ARABIC LINGUISTS VARIETIES OF MEANING AND FACTORS OF MEANING DEVELOPMENT: THE EXAMPLE OF IBRAHİM ENİS

Muhammet ABAZOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Kilis Yedi Aralık Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kilis-Türkiye,
muhammet.abazoglu@kilis.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2153-3909.

Öz

Dil, insan aklının olgunlaşmasıyla birlikte bilginlerin ve araştırmacıların ilgi noktasını oluşturmuştur. İnsanoğlunun duygu ve düşüncelerini en iyi şekilde ifade etme aracı olan dil, bağlantılı olduğu toplumun gelişimiyle birlikte değişim göstermiştir. Özünde toplumsal bir olgu olan dil, yaşayan her canlı gibi sürekli gelişim içinde olmuştur. Modern dilbilimin çalışma alanlarını oluşturan ve bir dil ele alınırken inceleme konuları olan ses, biçim, cümle ve anlam yönleri de doğal olarak bu gelişimin birer parçasını teşkil etmektedir. Yaşayan bütün dillerde dilbilimsel araştırmaların dayanak noktasını oluşturan bu dört olgu arasında anlam olgusu en belirgin ve yaygın olanıdır. Dilsel ilerlemenin bir parçası olan anlam değişimleri kelimeler ve taşıdıkları anlamlarla ilgilidir. Anlamlarda yaşanan bu gelişimlerin dili kullanan toplum tarafından kasıtlı ya da kasıtsız bir şekilde çeşitli faktörler nedeniyle meydana geldiği görülmektedir. Özellikle de anlamlarda kasıtsız olarak yaşanan değişimler, dilbilimcilerin ilgisini daha fazla çekmiştir. Bu dilbilimciler dillerin tarihi seyrini ve devirlerini incelerken anlamlarda yaşanan bu farklılıkların bazı sebeplerden dolayı meydana geldiğini tespit etmişler ve buna etki eden bazı nedenler ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada modern Arap dilbiliminde başta İbrahim Enis olmak üzere dilbilimcilere göre anlam olgusunun dayandığı çeşitler ve anlam gelişimine etki eden faktörleri ele alıp incelemeye çalışacağız

Anahtar kelimeler: Arap Dili, Dilbilim, Anlambilim, Anlam Gelişimi.

Abstract

Language has become an area of study for scholars and researchers as the human mind has matured. Language, which is fundamentally a social phenomenon, has evolved in lockstep with all other living things. Sound, form, sentence and meaning aspects, which constitute the study areas of modern linguistics and which are the subjects of study when dealing with a language, naturally constitute a part of this development. Among these four phenomena, which constitute the mainstay of linguistic research in all living languages, the phenomenon of meaning is the most prominent and widespread. Meaning changes, which are a part of linguistic progress, are related to words and the meanings they carry. It is seen that these developments in meanings are caused by various factors, intentionally or unintentionally, by the society that uses the language. Linguists have been particularly interested in unintentional changes in meaning. These linguists, while examining the historical course and periods of languages, determined that these differences in meanings occurred for some reasons, and they put forward some reasons that affect this. In this study, we will try to examine and examine the varieties on which the concept of meaning is based and the factors affecting the development of meaning, according to linguists, especially İbrāhīm Anīs, in modern Arabic linguistics.

Keywords: Arabic Language, Linguistics, Semantics, Meaning Development.

*İlgili bu çalışma Prof. Dr. Faruk Çiftçi danışmanlığında hazırlanan “İbrahim Enis ve Çağdaş Arap Dilbilimi Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Modern Arap dilbilimin seyrine başlangıç itibariyle bakılırsa Arap dilbilimcilerin, XX. yüzyılın başlarında Avrupa’da eğitim gördükten sonra ülkelerine dönüp Arapçada betimsel metoda dayanarak yazdıkları eserlerle dilbilim çalışmaları başlamıştır. Bu yüzyılda büyük gelişim kaydeden dil çalışmaları, diğer insani ve sosyal olaylara bağlı bir olgu haline gelmiştir (‘Amâire 2006:34). Bu gelişimle birlikte Arap dil çalışmaları geliştirilmiş ve yeni yöntemler çerçevesinde ele alınmıştır (es-Sa‘rân ts:21-22). Bu yeni yöntemlerle birlikte farklı görüş açıları dil çalışmalarında yerini almıştır. Arap dünyasına aktarılmadan önce Batıda başlayıp yaygınlaşan bu dilbilimsel araştırmalar, sadece batı dillerine özgü olmadığını ve Arapçada da uygulanmasının pekâlâ mümkün olduğunu Arap dilbilimcileri göstermişlerdir. Bu dönemde Arap dili ve edebiyatı alanında bütün seviyelerde yeni çalışmalar yapmak ve diğer dünya dillerinin içinde olduğu kalkınmaya katılmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Böylece XX. başlangıcından itibaren başlayan Arap dilbilim çalışmaları önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur (el-Hâşimî Bekkûş 2004:12). Modern dönem Arap dilbilimine bakıldığında Avrupa ekollerinde yetişmiş birçok ismin, Avrupa’dan döndükten sonra çalışmalar başlattığı görülmektedir. Özellikle İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure’ün ortaya koyduğu ve temellerini attığı betimsel eğilim Arap dilbilimciler tarafından Arapçaya taşınmıştır (İsmailî ‘Alevî 2009:42). Dilbilimin kendi başına bağımsız bir bilim dalı olmasının ardından çalışma alanları olan sesbilim, biçimbilim, sözdizimi ve anlambilim alanları da ayrı ayrı ele alınmaya başlamış ve her birinde farklı çalışmalar başlatılmıştır. Anlambilim alanında ise Avrupa’da Ogden ve Richards’ın “*The meaning of meaning*” (*Anlamanın Anlamı*) adlı eseri “anlambilimi veya semantiği” bağımsız bir alan olarak ele alan ilk kitap olarak sayılmaktadır (el-Karâ‘în 1993:90); (Özdoğan 2018:253). Bu alan o kadar büyük öneme sahip olmuş ki dilbilimin yanı sıra psikoloji, felsefe ve mantık gibi alanların da ilgi noktası olmuştur (Lyons 1980:10). Arap dünyasında ise “*İlmu’d-Delâle*” olarak bilinen Anlambilim (semantik) alanında 1958 yılında İbrahim Enîs tarafından yazılan “*Delâletu’l-Elfâz*” adlı kitap ilk eser sayılmaktadır (Lyons 1980:158). Bu eser anlambilimi kendi başına bağımsız bir bilim dalı olarak ele almıştır. Arap dili klasik dönemlerinde anlamla ilgili çalışmalar olmuş olsa da, bu çalışmalar kendi başına bir bilim dalı olmamıştır. Hicri II. asırda başlayan Arapça anlam ya da “*İlmu’l-Ma’na*” çalışmaları modern dönemde dilbilimin doğuşuna kadar edebi sanatlar, kur’ân ve hadis ilimleriyle bağlantılı olmuştur (Özdoğan 2018:77). Dolayısıyla İbrahim Enîs’in yapmış olduğu çalışma modern dönemde diğer alanlardan bağımsız olarak ele alınmış ilk Arap anlambilim çalışması olmuştur (Muhtâr Omer 1998:6).

Belli bir sisteme dayalı olan dil yapısı bütün alanlarıyla içinde anlamlar barındırır. Dildeki sesler, biçimler cümle yapısı ve toplumsal olan bu alanlar ve taşıdıkları anlamlar değişkenlik gösterebilir. Modern Arap dilbilimciler de bunları dikkate alarak dildeki kelimelerin salt birer biçimden ibaret olmadıklarını ve bunların yer ve zamana göre değişebileceğini aktarmışlardır. Bu çalışmada anlam olgusunun çeşitli biçimlerini oluşturan altta verilen şu alanlar ele alınacak:

- Seslerin taşıdığı anlam
- Biçimin (sarfın) taşıdığı anlam
- Cümlelerin (nahvin) taşıdığı anlam
- Sözlük veya topluma dayalı anlam

Ardından anlamda yaşanan gelişim ve değişmelerde rol oynayan “ihtiyaç ve kullanım” faktörleri detaylı bir şekilde incelenecektir.

1. Modern Arap Dilbilimcilerine Göre Anlam Çeşitleri

1.1. Seslerin Taşıdığı Anlam

Bu olay insanların telaffuz ettikleri seslerin niteliklerine göre meydana gelir. Seslerin taşıdığı anlamlar içinde vurgu ve ton olguları vardır. Bu olgular konuşma sırasında belirgin olarak meydana gelir. Bu olgular birçok dilde kelimenin anlamını değiştiren belirtiler olarak sayılır. Nitekim vurgunun kelime içindeki yeri değişirse anlam değişir ve konuşma sırasında belirgin bir şekilde ortaya çıkar (Enîs 2010:35). Bu olgu dil içinde anlam açısından farklılık yaratan bir özellik olarak da bilinir. Arapçada *yektubu* (يَكْتُبُ) kelimesinde vurgunun *tu* (تُ) harfinde gelmesi normal “yazıyor” ifadesini anlatırken, (كُ) kesitinde gelmesi ise bir soru içerdiğini görmek mümkündür (Hâmid Hilâl 1996:222). Türkçede ise bu olgunun Arapçadan daha yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Vurgunun aynı kelimenin farklı yerlerinde gelmesi anlamı nasıl değiştiğini Türkçede şu örnekler verilebilir: “*kázma*” ile “*kazmá*” ve “*ordu*” ile “*Órdu*” arasındaki fark gibi. İlk örnekte aynı kelimenin vurgu yerinin değişmesiyle ilkinde emir kipi, diğerinde ise bir yeri kazan araç adı olmak üzere iki farklı anlam ortaya çıkmaktadır. Diğer örnekte de ilkinde asker anlamında olup, diğerinde bir şehir adı olduğu görülmektedir (Aksan 2015:2/66).

Tonlama olayı ise farklı dillerde bulunan bir olgudur. Bu da konuşma sırasında sesin yükselmesi ve alçalmasıyla bağlantılıdır. Bu işlem ses tellerinin gerilip esnemesiyle farklı tonlamaların ortaya çıkmasına neden olur ve bu farklı tonlamalarla çeşitli anlamlar meydana gelir (Hicâzî ts:82). Bunun yanında birçok dilde her tonlamayla birlikte insan duygularını aktaran eylemler meydana gelebilir. Bunlardan şaşırma, heyecanlanma, azarlamak ve soru içeren ifadeler bazılarıdır (Enîs 2010:35-36). Böylece kelimelerin taşıdığı farklı anlamlar, tonlamanın

Modern Arap Dilbilimcilerine Göre Anlam Çeşitleri ve Gelişim Faktörleri: İbrahim Enis Örneği

farklılığıyla bağlantılıdır. Bu da konuşma sırasında yükselen ve alçalan belirgin ses birimleri olarak bilinir (Aksan 2015:2/67-68).

Vurgu ve tonlama olguları konusunda özellikle modern Arap dilbilimciler her ne kadar yeni olgular olduklarını ve önceki dil çalışmalarında olmadığını söyleseler de, bu olguların izlerine rastlamak mümkündür. Bunu bazen şiir musikisiyle ve bazen de nağmelerle ifade etmişlerdir. Dahası bazı nahvi olgulardan bahsederken özellikle tonlama olgusunun nasıl ele alındığı anlaşılabilir. Şaşırmak ve soru (الاستفهام والتعجب) ifadelerinde anlamı nasıl değiştirdikleri ortaya çıkıyor (‘Avad ve Na‘âme 2006:89-90). Ancak günümüzde Arap dünyasında her bölgeye özgü bir lehçenin olması, insanların kendi lehçelerinden etkilenecek fasih Arapçayı konuşmaya çalışmaları ve bu lehçelerin bütün Arap dünyasının ortak dili olan fasih Arapçaya yansması bunun gibi çalışmaları elzem kılmıştır. Kaldı ki bu olay sadece lehçelerle sınırlı kalmayıp Kur’ân kıraatlarına kadar sirayet etmiş ve kârihlerin yörelerinin lehçelerine göre okumaları mahreçlerde çeşitlilik göstermiştir. Günümüzde bölgeden bölgeye değişen vurgu olayında *yektubu* (يكتب) ve *rabbenâ* (ربنا) kelimeleri gösterilebilir. Fasih Arapçada *yektubu* (يكتب) kelimesindeki vurgu en sondan bir önceki olan *tu* (تْ) kesitinde uygulanır. *rabbenâ* (ربنا) kelimesinde ise ilk hecede uygulanır. Ama bu bölgeden bölgeye değişmektedir (Enîs 1999:138); (Hassân 1995:163).

1.2. Biçimin Taşıdığı anlam

Biçimin taşıdığı anlam ya da “sarfi anlam” kelimenin cümle içinde yerine ya da bağlamına bakmaksızın kelimeyi yapı ve biçim açısından ele alır. Bu da kelimenin yapısı ve biçiminden elde edilen anlam türü olarak bilinir (Enîs 2010:36).

Ses ve anlam, kelimenin iki temel yönünü oluşturur. Bu da harflerin birleşmesiyle kelimenin sözlük anlamını (Lexical Meaning) ortaya çıkartır. Ancak bu iki yön kadar önemli olan iki yön daha vardır. Bunlar da biçim ve bu biçimin taşıdığı anlamdır. Biçim sözlük anlamına ek olarak kelime yapısının değişmesiyle yeni anlam kazandırır (Kaddûr 1989:119-20).

Sîbeveyh *el-Kitâb* adlı eserinde, anlamın ancak biçimin değişmesiyle değişebileceğini söyleyerek şu örnekleri vermiştir: (اشتوى القوم، أي اتخذوا شواءً. وأما شويت فقولك: أنضجت). Burada *iştevâ* (اشتوى) kızartmak, *şevâ* (شوى) pişirmek anlamındadır (Sîbeveyh 1998:4/73-74). Sîbeveyh bu örnekle kelime yapısının anlam açısından etkisini göstermiş ve böylece kelimelerin biçiminin değişmesiyle anlamının da değiştiğini örneğiyle açıklamıştır.

Bu biçimler birimler halinde lafızların ölçüldüğü kalıplar haline gelmiştir. Batılı dilciler bu birimlere (Morpheme) adını verdi. Vendryes cümle yapısının iki dilsel unsurdan oluştuğunu açıklamış ve bunların “*Semantik ve Morfem*” olduğunu belirtmiştir. Semantiği, kavramların

mahiyetini ifade eden dilsel faktörler, morfemi ise bu mahiyetler arasındaki orantıları ifade eden dilsel unsurlar olarak açıklamıştır (Vendryes 2014:105).

Böylece semantik, kelimenin kökenini oluşturan ana harfler, morfem ise kelime kökenine eklenen harfler olduklarını söylemek mümkündür. *Ketebe* (كَتَبَ) kökünden *uktüb*, *kâtib*, *kâtibe*, *kâtibûn* (كاتبون، كاتبة، كاتب، اكتب) gibi birçok kalıp çıkartmamız mümkün. Bu kalıpların anlamı köken olan *ketebe* (كَتَبَ) kelimesinde bulunabilir. Ancak diğer kalıplardaki hemze, ikil harfleri, çoğul harfleri ve ism-i fail kipi biçim birimlerini yani morfemi teşkil ediyor ve bunların her biri farklı bir anlam taşıyor(‘Abdulcelîl 1998:152).

Modern dilbilimciler ise İbrahim Enîs’in “sarfi anlamın biçim ve kelime yapısına göre sağlandığı” (Enîs 2010:36) fikrine katılmışlardır. Enîs’in verdiği *kezzâb* (كذَّاب) ve *kâzib* (كاذب) kalıplarındaki örneklerdeki morfolojik anlam farklılığına benzer örnekler vermişlerdir. Onlara göre aynı dilin mensupları, kendi dil sistemlerini büyüklerinden alarak kelime yapısının değişmesiyle anlamın net bir şekilde değiştiğini bilirler. *Hadera* (حَضَرَ) ve *ahdara* (أَحْضَرَ) yapılarında olan farkı bilmek gibi (Ebû Şerîfe 1989:36); (el-Karâ’in 1993:97).

1.3. Cümlelerin Taşıdığı anlam

Cümlelerin gramer kuralları yoluyla elde ettiği anlamlardır. Kelimelerin düşünce, olaylar ve eşyaları ifade eden işaretler olduğuna bakılırsa nahvi anlam, cümleyi düzenleyen ilişkilerin sonucudur. Cümlelerin nahiv kurallarına göre dizilişi, cümlelerin anlamı ve anlaşılması açısından önemlidir. “*Zeyd okula gitti*” (ذهب زيد إلى المدرسة) cümlesinde lafızların yerini “a-gitti-okul-Zeyd” (إلى ذهب المدرسة زيد) olarak değiştirirsek cümle istenilen anlamı yitirir. Cümlelerin nahiv kurallarına göre dizilmesinin, anlaşılmasını amaçladığı görülmektedir (Enîs 2010:36).

Bu tür, modern dönem dilbilimcilerince (المعاني النحوية) ve (الدلالة التركيبية) (*Combinatorial Semantics*) yani birleşimsel anlam olarak da bilinir (Ebû Şerîfe 1989:39); (el-Karâ’in 1993:98). Bu türün genel ve özel bulguları vardır. Haber ve inşa cümlelerinden ve bunların emir, yasaklama, soru, şart ve tekit gibi üsluplardan çıkartılan anlamlar genel nahivsel anlamlardır. Fâil ve meful bâbları ise özel nahivsel anlamları oluşturur (Hassân 1994:178).

Üretici teorisinin öncüsü Chomsky’ye göre cümle yapısını anlamak için aralarındaki ilişkileri anlamak gerekir. Chomsky dildeki bu dilsel ilişkiyi üç bölüme ayırmış ve bunları; cümle yapısı, cümledeki ses yapısı ve cümlelerin anlamını açıklayan anlam yapısı olarak açıklamıştır (Ebû Şerîfe 1989:39). Bu da Sîbeveyh ve İbn Cinnî’nin getirmiş oldukları kavramla bağdaşır. Nitekim nahvî anlamın yerine getirilmesi için önceki üç şartın yerine getirilmesi icap eder ve anlamın doğruluğu dilbilgisel şartların doğruluğunu gerektirir (Hamâse ‘Abdullatif 2000:34-58).

Modern Arap Dilbilimcilerine Göre Anlam Çeşitleri ve Gelişim Faktörleri: İbrahim Enis Örneği

Eski Arap dilciler dilbilgisel anlamı, kelimenin cümle içindeki görevine ve bu kelimenin cümle içindeki yerine bağlı olarak görmüşlerdir. Curcânî, “Nazım teorisini” anlatırken;

“Harflerin dizimi kendi başına anlam ifade etmemektedir, kelimeler ise ancak konuşma düzeni içinde olurlarsa anlama sahip olurlar” demiştir (el-Curcânî ts:39).

Bu şu demektir; cümle karışık bir şekildeyken, nahiv kurallarını göz ardı ederek içinde bir anlam barındırmaz yani kelimeleri rastgele yan yana koyarak bir anlam elde edilemez.

Modern dönemde bazı dilbilimciler, dilbilgisel anlamları Arapça cümle yapısının ayırdığını, cümle içindeki öğelerin anlamlarını ise şu iki şeyin belirlediğini söylemiştir (Enîs 2010:36):

- Birincisi: Arapça cümle yapısını oluşturan öğelerin özel konumları.
- İkincisi: konuşmanın bağlamı ve cümle içindeki parçaların birleştirilmesi.

Böylece anlam, ancak dilin kullanıldığı bağlama göre sağlanmaktadır (Enîs 2003:236). Buradan şu yargıya varılabilir; Dilbilgisel anlam kelimenin belli bir düzen içinde olmasından meydana gelir. Bir kelime, cümleden bağımsız olarak tek başına sadece sözlük anlamını taşır, cümleye dâhil olduğunda ise dilbilgisel anlama (nahvi anlam) sahip olur. Örneğin; (الدرس، الولد،) (كتب الولدُ الدرس) kelimelerinden her biri diğerlerinden bağımsız olarak sözlük anlamını taşırlar. Ancak cümle bağlamı içinde bir düzene sahip olurlar ve birleşerek bir bütün oluştururlar. Arap cümle yapısına uygun olarak bu kelimeler (كتب الولدُ الدرس) şeklinde bir cümle oluşturursa, o zaman fiil, fail ve meful görevlerini görürler. Böylece bu öğelere uygun olarak nahvî anlam ortaya çıkar.

1.4. Sözlüksel Anlam

Sözlüksel anlam, sözcüklerin cümle bağlamı dışındaki anlamlarıdır. Sözcüklerin sözlüklerde geçen anlamları olarak da bilinir. Sözlüksel anlam sözlüklerde geçen kelime köklerinin soyut ve tekil anlamlarını arz eder. Bazen gerçek anlamının yanı sıra mecazi anlamlarını da ele alır. Ayrıca bu anlam türü “bir dildeki belli bir şekilde dizilmiş sözlükteki tekil lafızların çeşitli anlamlarıdır” (el-Karâ’in 1993:103).

Sözlük bilimciler, sözlüksel anlamın bu alanın ana temeli olduğunu ve kelimenin anlamından söz etmek için sözlüksel anlamının ilk adım olduğunu ifade etmişlerdir. Zira sesin taşıdığı anlam, sarfın taşıdığı anlam ve dilbilgisel anlam birer görevsel anlamlardır. Bunların ses, harf, biçim, kalıp ve konumunun gördüğü bir görevi vardır ve bu görev anlama ulaşmakta ve açıklanmasında yardımcı olur. Bunu da bazı modern dilbilimciler “Görevsel anlam” olarak adlandırmıştır (Hassân 2001:123).

Modern Arap dilbilimcilerden İbrahim Enîs bu türü sosyal anlam olarak adlandırmış ve “dildeki her kelimenin sözlüksel veya sosyal anlamının olduğunu ve bu anlamının, kelime telaffuzunun ya da biçiminin ortaya koyduğu sosyal anlamından daha fazla anlam içerdiğini” söylemiştir (Enîs 2010:37). Enîs’e göre, sözlüksel anlam ve toplumun bireylerinin dilsel hazneleri konuşmanın temelini oluşturmuştur.

Kelimelerin sosyal anlamı sözün temel amacına ulaşmasında bilincin odak noktasını oluşturur. Telaffuz sırasında yapılan diğer eylemler ise konuşanın anlatmak istediği ve amacına ulaşmada kullandığı araçlardır. XX. yüzyılda modern dilbilimciler sosyal anlama büyük önem vermiş ve araştırmaları sonucu bağımsız bir çalışma alanı olarak anlambilim veya semantik bilimini ortaya koymuşlardır (Enîs 2010:37).

Bazı modern dilbilimciler, Enîs’ten farklı olarak sözlüksel anlamla sosyal anlamı ayrı görmüşlerdir. Dolayısıyla sözlük kelimelerin geçtiği bütün bağlamları kapsamaz. Böylece söz içinde anlamı belirlemek, sözlüksel anlamın dışında başka kurallar da gerektirir (es-Sa‘rân ts:265).

Görüldüğü üzere modern dilbilimciler arasında sözlüksel anlamla sosyal anlamı ayrı tutanlar olduğu gibi ikisini bir tutanlar da olmuştur. Enîs ise sözlüksel anlamla sosyal anlam arasında ayırım yapmamış ve bunları aynı görmüştür. Ancak bu denklemin tam örtüşmediği ve aralarında önemli bir fark olduğu görülmektedir. Nitekim sözlüksel anlam bir lafzın sözlükte geçen ve dış etkenlerden soyutlanmış olan anlamıdır. Sosyal anlam ise daha geniş delâlet kavramına sahip, dış etkenleri kapsayan, duygusal ve psikolojik durumlara göre gelişen ve dilsel olaylarla bağlantılı olan anlamdır. Böylece sözlüksel anlamı, kelimenin söz bağlamı dışında kazandığı anlam olarak görmek mümkündür. Yani kelime telaffuz edildiğinde akla ilk gelen anlam sözlüksel anlamdır. Ayrıca bireylerin üzerinde anlaştığı ve söz bağlamı dışında ele alınan ortak anlam kavramıdır.

2. Anlam Gelişimine Etki Eden Faktörler

Anlam gelişimi her dilde ve her toplumda görülen bir şeydir. Bu gelişim iki yönlüdür. Birincisi anlamın istenmeyerek ve gayri ihtiyari bir şekilde oluşmasıdır. Buradaki temel etken dilin kullanılıyor olmasıdır. İkincisi de bilinçli olarak yapılan gelişmelerdir. Burada dil kurumları, bilimsel kurullar ve dil alanında uzman olan kişiler tarafından dilin gerektirdiği şekilde yeni anlamların bazı lafızlara yüklenmesidir. Bunda etkili olan şey ise ihtiyaç faktörüdür (Enîs 2010:103).

Anlam değişimi veya gelişimi, birçok sebebe dayalı olarak açık göstergeleri olan bir olgudur. Bu sebeplerin bazısı lafızların kullanılıyor olmasıyla bazıları sesler ve kurallardaki değişimle bazıları da gayet açık bir şekilde lafızların anlamıyla ilişkilidir. Mesela, kelimedeki birçok sebep bir

Modern Arap Dilbilimcilerine Göre Anlam Çeşitleri ve Gelişim Faktörleri: İbrahim Enis Örneği

arada bulunur ve bu sebepler de kelimeyi anlam değişimine uğratar. İşte bu sebeplerin hepsi de başlıca iki etkene dayanır: Kullanım ve ihtiyaç.

2.1. Dilin Kullanımı

Kullanımla kastedilen şey, dilin geçmişte ve hâlihazırda kullanılması ve nesilden nesle aktarımıdır. Örneğin; eski Arap toplumlarının kullandığı özel anlamları bulunan bazı lafızlara, günümüz Arapçasında önceki toplumlarda bulunmayan yeni anlamlar yüklenmiştir. İşte bu lafızlara özgü bir durum olup her çevre ve dönemde birçok anlam yüklenebildiklerini gösterir.

Dil, düşünmeye vesile ve aynı zamanda bir araçtır. Dildeki üslubu da dilin kullanımı belirlemektedir. Arap dilbilimcileri, dilin kullanımının anlam gelişimindeki ana etkenlerden biri olduğu kanaatindedirler. Bu görüşe göre lafızlar, bir kenarda bırakılınsınlar diye meydana gelmemişlerdir. Eğer lafızlar böyle olsalardı bu durumda nesilden nesle hiçbir değişim ve dönüşüm geçirmeksizin bu halleriyle kalmaları gerekecekti. Ancak lafızlar, insanlar arasında tedavülde olsun ve sosyal yaşamlarında değiş tokuş yapsınlar diye var edilmiştir (Enîs 2010:103). Ayrıca bu dilbilimciler, anlamın değişmesinde dilsel kullanımın doğrudan etkisinin olduğunu, toplum ve çevredeki her şeyin değişip geliştiği gibi, dildeki anlamların da gelişmesi gerektiğini savunmuşlardır (Hammâd 1983:117). Dilsel gelişmede ana etken olan kullanımın öğelerini aşağıdaki başlıklar dâhilinde özetlemek mümkündür.

2.1.1. Yanlış Anlama

Bu olgunun kişiler arasında yanlış anlama şeklinde vuku bulması, lafzın anlamını kavramada aynı yön ve aynı yolla yanlışlık yapılması nadir görülen bir şey değildir. Bu sırada lafız, çeşitli nesillerin belleğine yerleşen ani bir gelişim gösterir. Nesiller bu kelimeyi kullanmak isterler. Lafzın yeni anlamından etkilenirler. Özellikle bu etkilenmeye bir el işareti, göz kırpma ve benzeri, anlamda gelişmeye götüren davranışlardan biri eşlik ediyorsa daha fazla etkilenirler. Lafızla amaçlanan anlam lafza eşlik etmese dahi bu böyledir (Enîs 2010:104). Yani bunun sebebi lafzın yaygınlaşmamış olması, lafzın belirli yöntemlerle kullanılması veya çok denenmemiş olması da olabilmektedir. Bu durumda da lafzın anlamında bir çeşit kapalılık olacak ve diğer lafızlara göre daha fazla anlam sapmasına maruz kalacaktır (Enîs 2010:104).

Bu ani değişim normalde ilkel topluluklarda bireyler arasındaki indirgemelerle oluşur ve yeni anlam geçerli olmaya başlar. Fakat bu asıl anlamın ortadan kaybolduğu anlamına da gelmez. Ancak yeni kazanılan anlamla yan yana yaşamaya devam edebilir. İnsanlar lafzın birbirinden bağımsız iki anlamı olduğunu ve hangisi istenirse onun kullanılabileceğini zannetmektedirler. İşte sözel katılım tam da burada dilde geçerli kabul edilen asıl anlamıyla belirir (Enîs 2010:104-405).

Ramadân ‘Abdu’t-Tevvâb, bu olgunun eski Arap dilcilerinin de bildiği bir olgu olduğunu, “hayal, yüklenme veya yanlış karşılaştırma” olarak isimlendirdiklerini dile getirmektedir. Hatalı karşılaştırmadan maksat kişinin kendiliğinden ortaya attığı bir kelimenin yaygınlık kazanması, kullanımının artması ve diğer insanların da bunun hatalı olduğunu bilmeksizin taklit ederek kullanmasıdır (‘Abdu’t-Tevvâb 2000:48-49). ‘Abdu’t-Tevvâb dildeki bu öğeyi “yanlış anlama” olarak isimlendirdikten sonra bu olayın insanın tanımadığı bir şeyi daha önce tanıdığı başka bir şeyle karşılaştırma yaparak anlama çabası esnasında meydana geldiğini ve insanın bu şekilde karşılaştırma esasına dayalı olarak türetme yaptığını anlatmaktadır. Bazen türetme işleminde isabet ederek ‘atîd (عتيد) “saygın” kelimesinde olduğu gibi insanlar arasındaki kullanımı tesadüfen yaygınlık kazanarak yeni anlam çıkarsamaları da yapabilmektedir. Nitekim “atîd” kelimesinin anlamı insanların zihninde gelişerek ‘atîk (عتيق) “köklü, eski” anlamı kazanmıştır. Dolayısıyla böyle bir gelişmenin ortaya çıkışı “atîd” ve “atîk” kelimeleri arasında hatalı bir karşılaştırma yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır (‘Abdu’t-Tevvâb 1997:112).

el-Muhâbera (المخابرة) kelimesi bu türden bir kelimedir. Bu kelime bir zamanlar *el-Muzâra‘a* (المزارعة) “toprakta ekim dikim işi yapmak” anlamında kullanılıyordu. Resûlullah (sav.)’dan aktarıldığına göre O, muhâberadan sakındırmaktadır. O hadis şöyledir: (Müslim 2015:Büyü bölümü/ 81. hadis).

عن جابر بن عبد الله أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المخابرة والمحاولة والمزابنة وعن بيع الثمرة حتى تطعم ولا تباع إلا بالدرهم والدنانير إلا العرايا قال عطاء فسر لنا جابر قال أما المخابرة فالأرض البيضاء يدفعها الرجل إلى الرجل فينفق فيها ثم يأخذ من الثمر

Muhabere kelimesi bugün bir soru sorulması ve bu soruya cevap verilmesi veya herhangi bir konuda geçen çeşitli yönler arasından birinin yeri anlamında kullanılmaktadır (es-Sâmarrâî 1981:130).

2.1.2. Lafızlarda Yaşanan Kayıplar

Lafızlardaki seslere dayalı olan bu olay, kelimenin anlamını saptırmaya ve değişime açık hale getirmektedir ve kullanım etkeninde ikinci faktör budur. Nitekim sese dayalı gelişim lafza uğradığında lafzın görüntüsünde bir değişiklik meydana getirir. Daha sonra da bu lafız, görüntü itibariyle başka bir lafza benzemek gibi bir durumla karşılaşır ve artık iki anlam birbirine karışır. Sonuçta bu lafız, müşterek lafız olarak isimlendirilir. Mesela *es-seğab* (السغب) “açlık” kelimesinde *s* (س) harfinin mahreç olarak benzeştiği *t* (ت) harfine evirilerek dönüşmesi sonucunda ona tam olarak benzeyen, uygulamada var olan ve “kir” anlamına gelen *et-teğab* (التغب) kelimesi yeni bir

Modern Arap Dilbilimcilerine Göre Anlam Çeşitleri ve Gelişim Faktörleri: İbrahim Enîs Örneği

kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Ses üzerindeki evrimle birlikte ortaya çıkan bu gelişme anlam gelişimini de ortaya çıkarmaktadır. Sonuçta da bir kelime birden çok anlama gelmiş olmaktadır (Enîs 2010:106). Bu bağlamda günümüzde Arap lehçelerinde kullanılan birçok örnek verilebilir. Bunlardan “eyvallah ve evet” anlamlarına gelen *i vallah* (إي والله) ibaresinin *eyva* (إيوه) kelimesine dönüşmesi, “şuana kadar” anlamına gelen *li’s-saâti* (للساعة) kelimesinin *lissa* (لسع) şeklinde olması ve soru olarak “hangi” anlamına gelen *eyyu şey* (أي شيء) ibaresinin *eyş* (أيش)’e dönüşmesi lafızlardaki kayıplara birer örnektir (‘Abdu’t-Tevvâb 1997:136-37).

Enîs, farklı ses yapısına sahip iki farklı kelimedeki ses yakınlaşmasının kötü ve hızlı konuşma sonucunda ortaya çıktığı sonucuna varmıştır. Ona göre bu yakınlaşma, daha sonraları kelimedeki tahrifata yol açacak ve bu tahrifat da seslerin gelişiminden türeyen eşesli kelimeleri ortaya çıkaracaktır. Buna örnek olarak “kumaş” kelimesini vermektedir (Enîs 2010:106). Bu kelime hakkında Firuzâbâdî şöyle demektedir:

“ *el-Ḳumâş* (القماش) kelimesi, insanların bayağıları için kullanılır. Kumaş asıl itibariyle eşyanın yere düşmüş olan kırık döküklerine denilir” (el-Firuzâbâdî 2005:kâf maddesi/ 603).

Cevherî ise, kumaşın “evin eşyası” olduğunu zamanla anlamında yaşanan gelişme sonucunda alışıldık şeyler için kullanılageldiğini belirtmektedir (el-Cevherî 2009:kâf maddesi/ 967).

Aslında eski dilciler, bu örnekte olduğu gibi kumaş kelimesinin anlamının nasıl bir gelişme göstereceğini ve günümüzdeki alışıldık hale nasıl dönüşeceğini bilmiyordu.

Modern dilbilimci Enîs, bu kelimenin Farsça kökenli *kumâş* (كماش) kelimesinden alınmış olduğunu ve kaba pamuklu dokuma için kullanıldığını belirtmektedir. Aslında burada kökeni Arapça olan kelimedeki *k* (كاف) harfinin, herhangi bir sebebe dayalı olarak *c* (جاف) veya *k* (كاف) olarak söylenmiş olması da mümkün görünmektedir. Bu durumda Farsça bir kelimeyle benzeşmekte ve anlamı da Farsçada dokuma anlamına gelen kelimeye kaymaktadır (Enîs 2010:107).

2.1.3. Lafızların Çöküşü

Kullanımda anlam kaybına yol açan üçüncü öge ise duygusal, toplumsal ve siyasi nedenlerden kaynaklanan ve her dildeki lafızların başına gelen değersizliktir. Burada özellikle İbrahim Enîs, çoğu lafzın karşı karşıya kaldığı, özensizlik ve yozlaşmaya götüren çeşitli sebepleri toplu bir şekilde saymaktadır. Ona göre bu sebepler şunlardır (Enîs 2010:107):

1- Bazı politik durumlar, bir dizi sosyal unvan ve rütbeyi kullanmayı gerekli kılabilir. Ancak zamanın ilerlemesiyle Arap dünyasında birçok gelişme sonucunda “Paşa, bey ve efendi” gibi Türkçe ve başka unvanların gün geçtikçe değerleri düşmüş ve sonunda “efendi” kelimesi sıradanlaşmış ve anlam olarak çökmüştür. Buna benzer bir akıbetin varlığını, bir zamanlar Endülüs Devleti’nde başbakanı ifade etmek için kullanılan *el-hâcib* (الحاجب) kelimesi için söylemek de mümkündür. Nitekim bu kelime şu an “kapıcı / hizmetçi” anlamında bilinir olmuştur” (Enîs 2010:108).

Böylece politik ve sosyal dönüşümler, kaçınılmaz olarak birçok kelimenin anlamlarında da değişimlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bunun da anlamları değiştirdiği veya yozlaştırdığı, kelimenin artık kendi köşesine çekildiği ya da heder olduğunu, dilden dile aktarılmadığını ve nihayet kullanımdan kalktığı görülmektedir.

2- Duygusal ve psikolojik yönle ilgisi bulunan lafızların olması özensizlik gösterilmesinde en açık nedenlerdendir. Yani bu tür lafızlar diğer lafızlara nazaran özensizliğe daha fazla maruz kalmaktadırlar. Bu da lafzın anlamının çirkin olması veya kötü bir şeyle ve küfürle ilgisinin olması yahut da cinsel içgüdüyle bağının olmasındandır (Enîs 2010:108).

Zina ve namusa saldırı ifade eden lafızlar bu çeşittendir. Nitekim İslâmî kanunlarının ilk kaynağı olan Kur’ân-ı Kerim, cinsel davranış hakkında zarif ve aynı zamanda kinayeli (açık ifadelerden çok daha hafif ifadelerle) olan *el-hars* (الحرث) tarla, *ed-dahûl* (الدخول) girme, *el-mülâmese* (الملامسة) dokunma, *es-sir* (السر) sır, *el-ifdâ’* (الإفشاء) haşır neşir olmak gibi lafızlar kullanmıştır.

Allahü Teâlâ’nın (نساؤكم حرث لكم) “*Kadınlar sizin tarlanız (ekinliğiniz)dir*”¹; (من نسائكم) “*ve kendileriyle zıfafa girdiğiniz kadınlarınızdan olan*”²; (اللاتي دخلتم بهن) “*yahut kadınlara dokunursanız*”³; (فالآن بأشروهن) “*şimdi onlara yaklaşın*”⁴; ve “*birbirinize karıştınız*”⁵ buyrukları bunlara bir örnektir.

Yine bu lafızlar arasında, yergi ve sövgü ile ilgili sözler de bayağı bir şekilde kullanılan lafızlar arasındadır. Bunlar sosyal şartlarla bağlantısı kurularak nefret dolu olmakla birlikte kulağa ve dile çirkin gelen lafızlardır (Enîs 2010:108-10).

¹ Bakara, 2/223.

² Nisa, 4/23.

³ Maide, 5/6.

⁴ Bakara, 2/187.

⁵ Nisa, 4/21.

Modern Arap Dilbilimcilerine Göre Anlam Çeşitleri ve Gelişim Faktörleri: İbrahim Enis Örneği

Sözün söyleniş şekline göre olaya bakıldığında, sosyal sebeplerin kelimelerin değişiklik göstermesindeki etkisinin çok açık olduğu görülecektir. Çünkü herhangi bir toplum içinde kaba veya arsız bir şekilde konuşulması hiç uygun değildir. Bu gibi davranışları dile getiren kelimeler kibar insanlar tarafından sevilmez ve kullanılmazlar (Vendryes 2014:280). Bundan dolayı bazı diller, kötü izlenim uyandıran veya açıkça dile getirilmesi çirkin görülen kelimelerin kullanılmasını yasaklamaktadır (Muhtâr Omer 1998:239). Anlamlardaki bu gelişim tedrici olacaktır ve hayli uzunca bir zaman alacaktır. Birey buradaki anlam gelişiminden tek başına sorumlu değildir ve bu gelişim belli bir dilin ortamında toplumla sıkı bir bağlantı içerisinde olacaktır.

3- Anlam gelişiminin içinde belirginleştiği en açık lafızlar arasında, ölüm ve hastalıklarla veya hayal ve ruhi âlemlerle uzaktan ya da yakından ilgisi olan lafızlar da yer alır. Bu kelimeleri duyan veya anlatıp yaymak isteyen bir kimse uğursuzluk ve korkudan dolayı açıklama yapmaktan kaçınmakta, böyle bir şeyle karşılaştığında görmezden gelmek veya üstünü örtmek gibi yollara başvurmaktadır. Bazen de bu tür durumlarda üstü kapalı veya çağrışım yapan kelimeler kullanılarak dile getirmeye çalışılır. Nitekim insanların ölüm ve hastalık hakkında konuşurlarken dolaylı ifadeler kullandıkları ya da duyan kişide daha hafif bir etki uyandıran ifadelerle konuştukları zaman zaman görülmektedir. Ölümle ilgili kullanılan “gidiş”, bitti” ve “hayattan ayrıldı” sözcükleri buna örnektir (Enîs 2010:110).

Enîs, açıklamasının devamında bu tür kelimelerle ilgili ana düşünceyi anlatırken bu kelimelerin insanlarda hafif veya şiddetli korku uyandırması nedeniyle bu kelimeleri duymaktan kaçındıklarını ya da zihinlerde kriz, musibet ve acı etkisi uyandırdığı için defalarca tekrar edip durduklarını dile getirir. Dolayısıyla bu çeşitten lafızlar sürekli bir değişim ve hızlı bir gelişime uğrar. Bu lafızların bir kısmı arkalarında herhangi bir iz bırakmadan kaybolup giderken diğer bir kısmı da artık kendi kabuğuna çekilerek nadiren kullanılmaya başlar. Her iki durumda da çeşitli sebeplerden dolayı insanların bu kelimelerin yerine başka kelimeler kullandıkları görülmektedir (Enîs 2010:108-11).

2.2. İhtiyaç

Dile duyulan ihtiyaç, anlam gelişimine etki eden faktörler arasında ikincisidir. Bu etken, dildeki yenilenmeye ve ifadeye duyulan ihtiyacın bir sonucudur. Bu, dilde gözetilen bir amaçtır ve dildeki lafızlar üzerinden kasıtlı bir şekilde tamama erer. Bu da şair ve yazarlar gibi konuşma yeteneği olan insanlar üzerinden gerçekleşir. Bunun yanında dil kurumları veya bilimsel kurullar dilde değişime ve yenilenmeye ihtiyaç duyulduğunda devreye girerler. İhtiyaç duyulan gelişmeye

giden yol ise, mecaz veya lafzın alışıldık kullanımının dışına çıkararak yeni bir anlam kazanmaya doğru ilerleyiştir (Enîs 2010:111).

Enîs, ihtiyaç etkeninin bazı öğelerinin olduğu görüşündedir. Bunlardan bazıları toplumsal, ekonomik ve politik gelişmelerdir. Milletler çağlar boyunca aynı durum üzerinde kalmazlar. Diller de düşüş ve yükselişlerinde, gelişim ve değişimlerinde ulusları izlerler. Öyleyse diller de konuşanları olmadan var olamayacakları gibi ancak uluslarla birlikte hayat bulurlar. Ulusların yaşamındaki her gelişme dillerinde açık ve güçlü etkiler bırakır (Enîs 2010:112).

İbrahim Enîs, bu gelişmeyi ifade eden iki araç olduğu görüşündedir: Birinci araç, insanın, artık ortadan kaybolmuş bir anlamı olan eski dilin kelimelerine yaslanmasıdır. Eski dilin kelimelerinin bazıları birtakım anlamlar çağrıştırmaktadır. Ancak yeni kelimeler üzerinden ifade edilmekte ve yeni anlamlarla örtüşmesi kısıtlı olmaktadır (Enîs 2010:112). Enîs, buna şu kelimeleri örnek vermektedir: (المدفع، القنبلة، الدبابة، اللغم، الطائرة، البريد، القاطرة، السيارة، الثلجة، السخان، الجريدة، المذيع، ... التسجيل), (*top, bomba, tank, mayın, uçak, posta, lokomotif, araba, ısıtıcı, gazete, radyo, kayıt...*). Enîs'e göre bunlardan daha başka binlerce lafız vardır ki insanlar onların bazısını hâlâ yaşatmakta, onları türetmekte ve yaşadıkları yeni hayatın talepleri doğrultusunda yeni anlamlar ortaya çıkarmaktadırlar. Daha sonra da bu lafızlar yeni halleriyle toplumun fertleri arasında tedavüle çıkmakta ve birbirleriyle yaptıkları işlemlerde bu lafızları kullanmaktadırlar (Enîs 2010:113).

İkinci araç, ihtiyaç ya da yabancı dillerdeki kelimelere de yönelmeyi doğuran zorunluluktur. Gerekli durumlarda bazı kelimeler başka dillerden (ödünç) alınabilir. Yabancı dillerden yapılan kelime alımı kimi zaman başka ortamda bulunmayıp sadece kendine özgü bir çevrede bulunan şeylerle ilgili olabileceği gibi, alınmak istenen yabancı kelimeyi beğenip almak suretiyle de olabilmektedir. Enîs, yabancı dilden alınan şeylerin lafız ve kelimelerde kısıtlı kalması gerektiği görüşündedir. Ona göre bu işlem cümle yapısı, çekim ekleri ve yapım ekleri boyutuna taşınmamalıdır (Enîs 2010:114).

Daha sonra Enîs, ödünçlemeyi lüzumlu olan ve olmayan diye ikiye ayırır. İhtiyaçtan dolayı eğretilme (ödünç) hakkında modern dilbilimcilerle eski dilciler de uyuşmaktadır. Mu'arrab olarak bilinen bu ödünç alınmış kelimeler hakkında eski dilcilerden el-Cevâlikî (539 h.) ve el-Hafâcî (1069 h.) yazdıkları eserlerde bu türden kelimeleri ele almışlardır. Nitekim Arapların, Arap topraklarında olmayan bazı şeyleri Farsça ve Yunancadan aldıkları olmuştur. Eski Araplar yabancı dilden alım yaparken lafızların bünyesinde bilinçli bazı eksiltmeler yaparak alım yapmışlar, Arapça kelime örgüsüne ve söz dizimine uyarlamışlardır. Bazılarını olduğu gibi bırakarak başka dilden alınmış olduğu notunu düşmüşlerdir. Yabancı dillerin Arapça kelimelerden aldıkları ve

Modern Arap Dilbilimcilerine G6re Anlam eřitleri ve Gelişim Fakt6rleri: İbrahim Enis 6rneęi

uyarlayarak kullandıkları kahve (Coffee) ve şurup (Sirup) gibi kelimeler de bulunmaktadır. Eęretilenin bir eřitidi daha vardır. Bu eřitidi, bir ulusun diğer bir ulusa duyduğu beğeni, k6lt6rel etkilenmişlik ve politik n6fuzuna boyun eğme hakkında bazı ipuçları vermektedir (Enis 2010:114).

SONUÇ

Modern dönemde Arap dilbilimi, alışılmış klasik çalışmalardan farklı bir yön almaya başlamış ve Avrupa’da eğitim gören Arap öğrencileri orada görüp öğrendikleri yeni metotları artık Arapçaya uygulamaya başlamışlardır. İzledikleri bu yöntem sayesinde Arap dil çalışmalarında çığır açmışlardır. Modern dilbilim çalışmalarına sundukları katkılarla adlarını kısa sürede en önemli dilbilimciler arasına yazdırmayı başarmışlardır. Bu çalışmada, modern dönemde Arap dilbilimcilerinin başta İbrahim Enîs olmak üzere anlambilim alanında büyük katkılar yaptıkları görülmektedir. Hem klasik Arap dil çalışmalarından hem de modern batı dilbilim akımlarından Arapçayı inceleme konusunda büyük ölçüde istifade edildiği anlaşılmaktadır.

Çalışmada anlam olgusunun dört çeşide ayrıldığını ve bunların ses, sarf, nahiv ve sözlüksel olduklarını ve her birinin anlamla ilgili farklı bakış açısı sundukları görülmüştür. Sesin getirdiği anlam çeşidinde kelimelerdeki vurguların ve tonlamaların yerlerinin ve ölçülerinin değişmesiyle anlamaların değiştiği görülmüştür. Yine aynı kökten olan ama farklı biçimlerde olan kelimelerin farklı anlamlara geldiği gibi, cümle yapısının Arap dil yapısına uygun olarak dizilişinin sağlanmadığı halde doğru anlama varılamayacağı da tespit edilmiştir. Ardından sözlüklerde bulunan kelime anlamlarının toplumsal boyutunun olduğu ve kişilerin duygu ve psikolojilerine göre dış etkenlerden de etkilenecek şekilde değişebileceği anlaşılmıştır.

Anlam gelişiminin ise, tek bir dile mahsus olmadığını ve bütün dillerde var olan bir olgu olduğu görülmüştür. Anlam gelişiminde, dilin kullanımı ve ihtiyaç gibi faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu gelişimin kullanım alanı kapsamında; “hatalı seslendirme sonucu meydana gelen yanlış anlama, seslerin mahreç yakınlığından dolayı bazı harflerin yerini başkalarının alması olayı olan lafızlarda yaşanan kayıplar ve siyasi, duygusal, psikolojik, ölüm ve hastalık içeren ifadelerden kaçınma adına yaşanan lafızlardaki çöküşler” anlam gelişiminde ortaya çıkan çeşitlerdir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan. 2015. *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. 6. bs. Ankara: TDK yayınları.
- el-Hâşimî Bekkûş, Fatima. 2004. *Neş'etu'd-Dersi'l-Lisâniyi'l-'Arabîyi'l-Hadîs*. Kahire: İytrak li'n-Neşr.
- el-Cevherî, İsmâil. 2009. *es-Sihâh, Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabîyye*. Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- el-Curcânî, 'Abdulkâhir. ts. *Delâilu'l-İ'câz*. 1. bs. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî.
- Ebû Şerîfe, 'Abdulkâdir. 1989. *İlmu'd-Delâle ve'l-Mu'cemi'l-'Arabî*. Amman: Dâru'l-Fikr.
- Enîs, İbrahim. 1999. *el-Esvâtu'l-Luğaviyye*. Kahire: Mektebetu'l-Ancelo el-Mısriyye.
- Enîs, İbrahim. 2003. *Min Esrâri'l-Luğa*. 8. bs. Kahire: Mektebetu'l-Ancelo el-Mısriyye.
- Enîs, İbrahim. 2010. *Delâletu'l-Elfâz*. 6. bs. Kahire: Mektebetu'l-Ancelo el-Mısriyye.
- el-Firuzâbâdî, Ya'kûb. 2005. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. 8. bs. Beyrut: Muesseseu'r-Risâle.
- Hamâse 'Abdullatîf, Muhammed. 2000. *en-Nahv ve'd-Delâle*. Kahire: Dâru'ş-Şurûk.
- Hâmid Hilâl, 'Abdulgaffâr. 1996. *Esvâtu'l-Luğati'l-'Arabîyye*. 2. bs. Kahire: Mektebetu Vahbe.
- Hammâd, Ahmed 'Abdurrahman. 1983. *'Avâmilu't-Tatavvuri'l-Luğavî*. Beyrut: Dâru'l-Endelus.
- Hassân, Temmâm. 1994. *el-Luğatu'l-'Arabîyye, Ma'nâha ve Mebnâha*. ed-Dâru'l-Baydâ: Dâru's-Sakâfe.
- Hassân, Temmâm. 1995. *Menâhîcu'l-Bahsi fi'l-Luğa*. Kahire: Mektebetu'l-Enclo el-Mısriyye.
- Hassân, Temmâm. 2001. *el-Luğa Beyne'l-Mi'yâriyye ve'l-Vasfîyye*. 4. bs. Kahire: Âlemu'l-Kutub.
- Hicâzî, Mahmud Fehmi. ts. *Medhal İlâ 'İlmi'l-Luğa*. 2. bs. Kahire: Dâr Kubaa.
- 'Abdulcelîl, 'Abdulkâdir. 1998. *'İlmu's-Sarf es-Savtî*. Amman: Dâr Ezmine li'n-Neşr.
- 'Abdu't-Tevvâb, Ramadân. 1997. *et-Tatavvuru'l-Luğavî Mezâhiruh ve 'İleluh ve Kavânînuh*. 3. bs. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî.
- 'Abdu't-Tevvâb, Ramadân. 2000. *Lahnu'l-'Âmme ve't-Tatavvuru'l-Luğavî*. 2. bs. Kahire: Mektebet Zehrâu'ş-Şark.
- 'Amâire, Haîlme. 2006. *el-İtticâhâtu'n-Nahviyye Leda'l-Kudemâ fi Dov'i'l-Menâhîci'l-Mu'âsıra*. Amman: Dâr Vâil.
- 'Avad, Sâmi, ve 'Âdil Na'âme. 2006. "Davru't-Tangîm fi Tahdîdi Ma'ne'l-Cumleti'l-'Arabîyye". *Tishreen University Journal for Studies and Scientific Research- Arts and Humanities Series* 28(1):87-109.

- el-Karâ'in, Ahmed Na'im. 1993. *İlmu'd-Delâle Beyn'n-Nazar ve't-Tatbîk*. Beyrut: el-Muessesetu'l-Câmi'iyeye li'd-Dirasât.
- İsmailî 'Alevî, Hâfız. 2009. *el-Lisâniyyât Fi's-Sekâfeti'l-'Arabiyyeti'l-Mu'âsıra*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedid.
- Kaddûr, Ahmed. 1989. "Fi'd-Delâle ve't-Tatavvuri'd-Delâli". *Mecelletu Mecma'i'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Urduni* (36).
- Lyons, Cohn. 1980. *İlmu'd-Delâle*. Basra: Câmi'atu'l-Basra.
- Muhtâr Omer, Ahmed. 1998. *İlmu'd-Delâle*. 5. bs. Kahire: 'Âlemu'l-Kutub.
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc. 2015. *Sahîh-i Müslim*. 2. bs. Riyad: Dâru'l-Hadâra.
- Özdoğan, Mehmet Akif. 2018. *Arap Dili ve Belâgatında Lafız ve Anlam*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- es-Sa'rân, Mahmûd. ts. *İlmu'l-Luğa, Mukaddime li'l-Kâri'i'l-'Arabî*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye.
- es-Sâmarrâi, İbrahim. 1981. *et-Tatavvuru'l-Luğaviyyi't-Târihî*. 2. bs. Beyrut: Dâru'l-Endelus.
- Sîbeveyh, 'Amr b. Osmân. 1998. *el-Kitâb*. 3. bs. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî.

EXPANDED SUMMARY

Considering that language is the greatest means of communication, it will be seen that human beings aim to understand each other through language. Semantics is the branch of linguistics that deals with meaning. In other words, the science of semantics, known as "İlmü'd-Delâle" in Arabic, has been the most interesting subject of researchers in the field of language studies and has been the meeting point of most sciences. It has attracted the attention of psychologists, philosophers and logicians as well as linguists. In the contemporary Arab World, İbrahim Enis also treated semantic field as a separated discipline and pioneered by publishing his first work in this field. The phenomenon of meaning has a definite, real and inevitable importance in linguistic research. Considering the importance of meaning in language, it is seen that Arabic scholars are closely interested in words and their meanings. Arabic semantic studies Hijri II. It has progressed together with fields such as tafsir, fiqh and hadith. Classical period Arab scholars were closely interested in the subject of meaning, but their writings in this field remained scattered and were not dealt with in a work on their own. Although the studies of the ancient linguists on semantic issues started in early times, it did not form a branch of science on its own like semantics in the modern period. In the modern period, the work named "meaning of meaning" by Ogden and Richards in Europe for the first time is counted as the first book in which "semantics or semantics" is considered an independent field. In the Arab world, the book "Delâletü'l-Elfâz", written by İbrahim Enis in 1958 in the field of semantics, known as the first work.

This study is a semantic study done in modern period Arabic linguistics studies. In this study, the types of meanings identified by modern Arab linguists are discussed. Modern Arab linguists have taken these into account and conveyed that the words in the language are not just a form and that they can change according to place and time. Here, the sounds, forms, sentence structure, lexical or social areas and their meanings are presented. In this study, the following fields that make up the various forms of the phenomenon of meaning are discussed: "the meaning of the sounds, the meaning of the form, the meaning of the sentence, dictionary or meaning based on society".

Then, the "need and use" factors that play a role in the developments and changes in meaning were examined in detail. Regarding misunderstanding; It is not uncommon for this phenomenon to occur in the form of misunderstanding between people to make mistakes in understanding the meaning of the word in the same direction and in the same way. Meanwhile, the wording shows a

sudden development that settles in the memories of various generations. On the other hand, Enîs concludes that there will be losses in the meanings of words depending on the abundance of usage. Accordingly, the development experienced will lead to a change or development of meaning, and the development in the sound will reach the required level, especially if there is environmental pressure, the word will disappear and become obsolete.

Thus, political and social transformations inevitably cause changes in the meanings of many words. It is seen that this changes or corrupts the meanings, that the word is now withdrawn or wasted, that it is not transferred from one language to another, and that it finally ceases to be used. This development in meanings will be gradual and take quite a long time. The individual is not solely responsible for the development of meaning here, and this development will be in a tight connection with the society in the environment of a certain language. In this development process, people avoid hearing words that provoke mild or severe fear, and repeat them over and over because they create crisis, affliction and pain in their minds. Therefore, words of this kind undergo a constant change and rapid development. While some of these words disappear without leaving any trace behind, others are withdrawn into their own shells and are rarely used. In both cases, it is seen that people use other words instead of these words for various reasons.